

© **Asociația Filantropică Medicală «Christiana»**

Ediția I: 2002

Ediția a II-a : 2009

Ediția a III-a: 2019

Editura Christiana – Str. Theodor Sperantia 104,
bl. S26, sc. 3, ap. 66, sector 3, București, cod 030939;

tel./fax.: 021/3225798;

e-mail: editurachristiana@yahoo.com;

www.editurachristiana.ro

Redactor-șef: **Răzvan Codrescu**

ISBN: 978-606-013-007-9

APOLOGII CONTEMPORANE

**DOCTORUL
NICOLAE C. PAULESCU
SAU
ȘTIINȚA MĂRTURISITOARE**

Ediția a treia

Crestomație, note
și tablou bio-bibliografic de
Răzvan Codrescu

Cu o postfață de
Părintele Galeriu

EDITURA CHRISTIANA
București – 2019

SUMAR

Argument editorial – pag. 9

TEXTE DESPRE NICOLAE C. PAULESCU

Răzvan Codrescu:

Doctorul Nicolae C. Paulescu sau știința lui Scio Deum esse – 17

Dr. V. Trifu:

Profesorul Paulescu – 30

Nichifor Crainic:

Nicolae Paulescu, fondatorul naționalismului creștin – 97

TEXTE DE NICOLAE C. PAULESCU

Suflet și Dumnezeu – 113

Ideea de Dumnezeu în știință – 133

Instinctele de nație și umanitate – 145

Remediile patimilor sociale – 154

Spitalul – 256

Tablou bio-bibliografic – 269

În loc de postfață – 282

Răzvan Codrescu

DOCTORUL NICOLAE C. PAULESCU
SAU ȘTIINȚA LUI SCIO DEUM ESSE *

*“Vin deci să aduc înțelepciunii infinite
prinosul de adorație al științei vieții”.*
(Nicolae C. Paulescu)

Fiecare epocă, de când lumea, și-a avut *prejudecățile* ei. Ceea ce numim *mentalități* sunt, în primul rând, sinteze colective ale *prejudecăților dominante* într-un anumit moment istoric. Mentalitatea modernă, pe lângă *prejudecata* că nu ar mai avea *prejudecăți*, se definește prin alte câteva apriorisme generale și cronicizate: exaltarea rațiunii, a individului, a progresului etc. La rând cu acestea (și în strânsă legătură cu ele) stă *prejudecata incompatibilității între adevărul științific și adevărul religios, între valorile credinței și valorile cunoașterii*. Adevărurile se extrag rațional și experimental, dintr-o realitate limitată la imediatul empiric. Lumea este conjurată să răspundă schemelor noastre mentale și posibilităților tehnice de care dispunem. Tot ceea ce nu intră în aceste cadre de recepție și interpretare, adică în sistemul curent de *prejudecăți*, ofensează sau sperie. Spiritul răătăcește printre fenomene, ignorând esențele. Efectele sunt înregistrate cu meticulozitate, dar cauzalitatea este în suferință: adevăratele cauze sunt confundate, cel mai adesea, cu condițiile favorizante ale fenomenelor. Fizicul triumfă asupra meta-

* Prefața ediției din 1999 a *Noțiunilor de “suflet” și “Dumnezeu” în fiziologie* (Editura Anastasia), aici revăzută și adăugită contextual.

fizicului, fără scrupule și fără complexe. Într-o lume atât de suficientă sieși, de Dumnezeu nu mai este nici nevoie, nici loc. Cum observa un autor francez, “oamenii pierd esențialul și ignoră ceea ce au pierdut”. Rămâne doar mirarea difuză că, după atâta cumul de “deșteptăciune” și “progres științific”, lumea, în loc să se prefacă în “paradis”, aduce tot mai mult a “infern”!

Dar fiecare epocă, de când lumea, a cunoscut, pe lângă curentul dominant al prejudecăților colective, și *reațiuni* individuale, uneori complet izolate, fie revalorificând anumite sugestii viabile ale trecutului, fie anticipând anumite dezvoltări viitoare. Fiecare epocă și-a avut *reacționarii* ei, ce adeseori și-au scandalizat contemporanii, dobândindu-și însă marele merit de a fi împiedicat – sau măcar de a fi încercat să împiedice – încremenirea spiritului în sisteme de prejudecăți. Adevărata dinamică istorică a culturii și a civilizației se datorează până la urmă nu majorităților înscrise în “convenție”, ci acestor minorități care o refuză.

Modernitatea și-a avut și ea, pe lângă atâția apologeti de duzină, adversarii sau *des-fermecătorii* ei, ce au chemat-o să-și conștientizeze limitele, să-și cenzureze “uitările” și să se autodepășească din mers. Savantul român **Nicolae C. Paulescu** s-a numărat printre aceștia din urmă. El și-a propus să combată mai ales prejudecata curentă a incompatibilității dintre religie și știință. Nu de pe poziții strict teoretice, cum au făcut-o alții, ci din exercițiul permanent al profesiei sale. El nu a fost un filosof care, izolat de activitatea științifică propriu-zisă, să se fi dedat la speculații și verdicte, ci a fost un practician genial, luminat de credințe și de intuiții profunde. În răspărul pozitivismelor contemporane, “știința” s-a smerit, cu

N. C. Paulescu, dinaintea lui Dumnezeu, fără să înceteze de a fi “știință”. Ba chiar *s-a înălțat smerindu-se*, căci orice întâlnire *autentică* cu divinul este fecundă și înălțătoare, ca una care face să se răsfrângă în relativ ceva din maiestatea absolutului. Aceasta este marea lecție pe care ne-a transmis-o profesorul Paulescu, dincolo de performanțele lui de laborator¹.

¹ Încă în volumul II din *Traité de Physiologie médicale* (1920), tipărit în țară, dar difuzat în exterior de editura pariziană Vigot, apar înscrise, pentru prima oară, efectele antidiabetice ale extractului apos de pancreas în diabetul experimental. În 1921, N. C. Paulescu trimite patru comunicări către Societatea de Biologie din Paris, cu privire la descoperirea *pancreinei* (o primă formă de *insulină*), iar *Archives Internationales de Physiologie* (Liège) îi publică, în luna august, primul memoriu exhaustiv despre descoperirea pancreinei, alte două memorii pe aceeași temă având să apară tot acolo în primăvara și vara lui 1923. În 1922, Ministerul Industriei și Comerțului din România îi eliberează, la 10 aprilie, brevetul de descoperire a pancreinei (“Pancreina și procedura fabricației sale”). Leacul diabetului fusese descoperit, în România, de cel mai strălucit dintre ucenicii marelui Lancereaux (m. 1910), care-și crease deja o faimă mondială prin monumentalul *Traité de Médecine* semnat împreună cu profesorul său (4 vols., Paris, 1903-1906-1912, apoi Sibiu, 1928; un al cincilea volum a rămas în manuscris), iar lumea științifică internațională nu ignora acest lucru. Totuși, la 7-8 luni de la apariția rezultatelor definitive ale lui N. C. Paulescu în presa științifică internațională, doi tineri și obscuri cercetători canadieni, F. C. Banting și C. H. Best, lucrând în laboratorul de fiziologie al profesorului McLeod de la Universitatea din Toronto, fac publice rezultatele obținute în aceeași direcție și revendicate ca fiind ale lor. Adevăratul descoperitor protestează și produce dovezile necesare, sprijinit de o parte a lumii științifice a vremii, dar nu mai poate împiedica marea nedreptate abil regizată de forurile occidentale (probabil și sub anumite presiuni evreiești, având în vedere proasta reputație de antisemit pe care și-o crease savantul român). În 1924, Banting și McLeod primesc Premiul Nobel, ce s-ar fi cuvenit de drept (azi o recunoaște, cu jumătate de gură, și lumea

Concepția științifică creștină a lui N. C. Paulescu nu a apucat să fie sintetizată într-o singură carte, deși ea pare să se fi încheiat în conștiința lui destul de devreme, călăuzindu-i întreaga activitate didactică și publicistică. Încă din 1904, la câțiva ani după întoarcerea din Franța și în preajma numirii sale ca profesor definitiv de fiziologie la Facultatea de Medicină din București, își începe polemica științifică de lungă durată cu exponenții autohtoni ai evoluționismului. Argumentația antidarwinistă folosită de tânărul savant împotriva unor N. Leon² sau D. Voinov³, dezvoltată în textele publicate în *Convorbiri literare* și *Spitalul*, îl încântă, între alții, pe un T. Maiorescu, spirit raționalist și polemist încercat. În 1905 ține trei lecții cu un viu ecou în epocă (“Finalitatea în biologie”, “Materialismul”, “Suflet și Dumnezeu”), care vor alcătui lucrarea publicată în același an, *Noțiunile “suflet” și “Dumnezeu” în fiziologie*⁴. În 1910 vedea lumina tiparului vo-

științifică internațională!) lui N. C. Paulescu. Se comitea astfel, cu o abjecție senină, probabil cea mai mare escrocherie din istoria științifică a secolului XX. Pentru amănunte, cf., între altele, pe lângă expunerea de epocă făcută de dr. V. Trifu (ce poate fi citită și mai jos), I. Pavel, *The Priority of N. C. Paulescu in the Discovery of Insulin*, Editura Academiei, București, 1976; C. Angelescu, Laura Sigartău Petrina, *Nicolae C. Paulescu*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982; Dr. Constantin Angelescu, *Nicolae C. Paulescu. Omul și opera sa medicală*, Editura Vremea, București, 2009.

² 1860-1931, profesor universitar de științe naturale (Iași și București), autor al opusculului *Elemente de botanică*, *Elemente de zoologie*, *Entomologie generală*, *Curs de parazitologie*.

³ 1867-1951, biolog, membru al Academiei Române, profesor al Facultății de Științe din București, autor, între altele, al lucrărilor *Principii de microscopie* și *Problema biologică a diferențierii sexelor*.

⁴ Reeditată de către discipolul său, dr. V. Trifu, în 1944: Dr. N. C. Paulescu, *Fiziologie filosofică. I. Noțiunile “suflet” și “Dumnezeu”*

lumul *Instincte sociale. Patimi și conflicte. Remedii morale*⁵, cu faimoasa teorie despre instincte și patimi (reluată în *Cele patru patimi și remediile lor*, 1921 – carte jalnic reeditată nu demult), din care crește organic întreaga sa concepție asupra viului. Precizări interesante se află și-n eteroclitul volum *Spitalul, Coranul, Talmudul, Caha-lul, Francmasoneria* (1913), ce continuă, cu analiza legislațiilor religioase, cartea din 1910⁶, precum și în *Traité de Physiologie médicale* (apărut în țară, în 3 volume, între 1919 și 1921).

Desigur, nu pot ambiționa aici mai mult decât o *schităre* a concepției teiste a lui N. C. Paulescu (aparent catolicizante pe alocuri, dar foarte ortodoxe în rădăcinile ei⁷) asupra originii, rânduielilor și dinamicii viului. Pentru el, ca și pentru gândirea creștină tradițională, Dumnezeu Se vădește în măreția și ordinea Creației, celui ce o contemplă. De altfel, orice concepție creaționistă și fina-

în *fiziologie*, în seria “Scriitori români moderni” a Fundației Regale pentru Literatură și Artă, iar mai recent de către Editura Anastasia (ediție îngrijită, prefată și repere bio-bibliografice de Răzvan Codrescu). Lecția “Suflet și Dumnezeu” este reprodusă și în volumul de față, ca și anexa intitulată “Ideea de Dumnezeu în știință”.

⁵ Pe care am reeditat-o în 1995, la Editura Anastasia. Aceasta a fost prima reeditare în țară a unei cărți de N. C. Paulescu după mai bine de 50 de ani.

⁶ În testamentul său (datat 20 III 1931), profesorul includea în ciclul *Fiziologie filosofică* și alte două lucrări: una dedicată rasei evreiești (reunirea unor broșuri apărute separat), alta raporturilor dintre “Biserica” și “Sinagogă”, ambele tributare – într-un mod astăzi indezirabil – anumitor realități complexe ale epocii. M-am referit mai pe larg la aceste aspecte în auxiliile critice ale volumului din 1995 (cf. pp. 5-6, 14, 16, 225, 227-228, 231-233).

⁷ Cf. și Mitropolit Nicolae Mladin, *Doctrina despre viață a Profesorului Nicolae Paulescu*, Ed. Periscop, Iași, 1997.

listă dezvoltă, într-un fel sau altul, așa-numitul “argument cosmologic” al existenței lui Dumnezeu, în strânsă legătură cu așa-numitul “argument teleologic” (finalist). Așa cum îndărătul operei de artă, în care toate elementele sunt armonice și necesare, există geniul creator al unui artist conștient (fie el cunoscut sau nu), ce a urmărit un scop, a utilizat o tehnică și a impus o structură, tot astfel îndărătul ordinii universale (*kosmos*-ului) trebuie să existe o inteligență creatoare, ale cărei “urme” apar incontestabile observatorului atent și lucid. Așa cum despre o operă de artă căreia i se ignoră autorul nici o minte normală n-ar putea afirma că ar fi rezultatul hazardului, al întâmplării oarbe, tot astfel e absurd să se creadă că lumea, în uimitoarea ei complexitate, e un produs al hazardului pur. Materialismul ne cere să credem într-o minune mai mare decât toate minunile! Îmi amintesc de aceste cuvinte puse pe seama lui Iisus într-o apocrifă: “Dacă ceea ce este material s-a zămislit din ceea ce este spiritual, aceasta reprezintă o minune. Dar dacă ceea ce este spiritual s-a zămislit din ceea ce este material, aceasta reprezintă o minune a minunilor. Numai că atunci stau și mă întreb: Cum e cu puțină atâta bogăție într-atâta puținătate?!” (*Evanghelia după Toma*, 29).

Profesorul Paulescu afirmă cu tărie: “Adevărata știință este cunoștința prin cauze, iar cine studiază cauzele secundare e forțat de însăși logica științifică să se ridice până la cauza primă, adică până la Dumnezeu”. Și în altă parte: “Viața este efectul a două cauze imateriale: una, *cauza secundă* sau SUFLETUL – unică pentru fiecare ființă viețuitoare; cealaltă, *cauza primă* sau DUMNEZEU – unică pentru totalitatea ființelor viețuitoare”. Astfel, în concepția sa, “a demonstra existența unei cauze prime a

vieții, imateriale, unice și infinit înțelepte – iată limita sublimă la care ajunge fiziologia. Această cauză primă este Dumnezeu. Omul de știință nu se poate deci mulțumi să zică: *Credo in Deum*. El trebuie să afirme: *Scio Deum esse*”.

Pentru mentalitatea științifică (de ieri, dar și de azi), astfel de afirmații, ba încă într-un *Tratat de fiziologie medicală*⁸, sunt cel puțin derutante... Contemporanii mărturisesc că era fascinant să-l ascuți dezvoltând asemenea idei de la catedră: “Ca profesor, Paulescu era o figură covârșitoare. Lecțiile lui de fiziologie erau extrem de impresionante. Care dintre noi nu a fost cuprins de emoție [...] atunci când, în fața unei studențimi atente și iubite, evoca existența dumnezeirii, a acelei forțe supreme în care el credea cu o convingere neclintită?”, scria dr. Aurel Abramovici⁹.

Viața se întemeiază, la toate nivelurile ei, pe *instinctele* pe care Dumnezeu le-a sădit în natură. Paulescu înțelege să demonstreze acest fapt cu o extraordinară meticulozitate, în maniera științei descriptive a secolului al XIX-lea. Tratatând, bunăoară, problema instinctelor sociale, el face un lung excurs prin mai tot universul zoologic, selectând și citând masiv din opera lui Alfred Edmund Brehm¹⁰, una dintre “marile enciclopedii taxinomi-

⁸ Apărute inițial în *Noțiunile “suflet” și “Dumnezeu” în fiziologie*, ele au fost reluate (chiar textual) sau dezvoltate și-n alte cărți ale savantului, constituind un fel de leitmotiv al operei sale.

⁹ 1883-1942, medic român de origine evreiască, întemeietorul publicației *București medical*, în care apărea, în august 1931, necrologul profesorului Paulescu, din care am extras fragmentul de mai sus.

¹⁰ 1829-1884, zoolog german, autorul monumentalei opere *Viața animalelor* (*Tierleben*), apărută inițial în șase volume (1863-1869), apoi

ce și descriptive”, considerată “lucrarea cea mai vastă și mai completă de la sfârșitul secolului al XIX-lea”¹¹, sintetizează a întregii cercetări moderne, de la *Historia animalium* a lui Gesner (a doua jumătate a secolului al XVI-lea) până la, să zicem, *Les sociétés animales* a lui Espinas (a doua jumătate a secolului al XIX-lea). El își construia astfel *fundamentul biologic* al teoriei sale, urmând să raporteze apoi fenomenul uman la marele tot organic al naturii vii. Concluzia generală extrasă din faptele prezentate este că “*legea supremă* care conduce societățile, la oameni și la animale, este IUBIREA”. Cercetarea *științifică* îl duce astfel la o concluzie profund *creștină*.

Nefuncționarea acestei “legi supreme” în multe societăți omenești nu-l contrazice principial, ci vădește doar înclinația către perversiune a omului în raport cu natura, cu *ordinea firească a lumii lui Dumnezeu*. Desigur, omul nu poate fi redus la natură, în sensul biologic al cuvântului; el nu este doar *ființă procreatoare*, ca animalele, ci și *ființă creatoare* (de cultură și civilizație); în această a doua ipostază, el *depășește natura*. Însă a depăși natura nu înseamnă, cum cred îndeobște modernii, a o nega sau a o silui; în condiții normale, civilizația și cultura, corolare istorice ale umanului, trebuie să *se armonizeze* atât cu natura, cât și cu Dumnezeu, după cum și una cu cealaltă¹².

reeditată și completată, în diferite ediții germane și străine (ediția franceză pe care o citează Paulescu – *Merveilles de la nature*, Bailly, Paris – are nouă volume).

¹¹ Cf. Robert Delort, *Les animaux ont une histoire*; trad. rom.: *Animalele și istoria lor*, Editura Meridiane, București, 1993, pp. 7 și 490.

¹² “Adevărata cultură – scrie altădată profesorul, folosind cu același înțeles noțiunile de “cultură” și “civilizație” – nu poate fi decât creș-

Paulescu constată în lumea vie anumite conflicte rezultate “din exercițiul normal al instinctelor”; astfel de conflicte au mai degrabă un caracter benefic, funcționând ca niște forme de reglaj ale naturii vii¹³. Cu adevărat îngrijorătoare sunt acele conflicte rezultate “din *trebuințe instinctive anormale* (alterate, deviate), cu alte cuvinte, din *patimi* sau *vicii*” (ceea ce limbajul teologic numește îndeobște “păcate”), care sunt apanajul exclusiv al omului – singura ființă vie capabilă să-și pervertească instinctele prin conștiință: “Dintre animale [aici în sensul de ființe înzestrate cu suflet, *anima* – n. n.], singur omul are facultatea de a transforma instinctele în acte voluntare [...] De

tină, deoarece cuvântul *civilizație* înseamnă dezbărare de vicii și singură doctrina lui Hristos combate eficient aceste flagele”.

¹³ Are însă grijă să precizeze imediat, într-o notă: “Acest fapt a fost întrezărit de Darwin, care l-a numit «lupta pentru existență». Dar, neînțelegându-i semnificația, adică neprivindu-l ca pe un accident, ce se întâmplă în mod excepțional și numai atunci când hrana este insuficientă, acest autor l-a considerat ca expresie a unei *legi generale și permanente a naturii* și ca pe unul dintre cei trei factori esențiali ai preinsei *evoluții și transformări a speciilor*”. Pentru critica paulesciană a darwinismului, cele mai importante rămân lecțiile universitare “Definiția fiziologiei” (1900), “Metoda fiziologiei sau metoda experimentală” (1901), “Generația spontană și darwinismul în fața metodei experimentale” (1902), “Finalitatea în biologie” (1905), “Materialismul” (1905), “Suflet și Dumnezeu” (1905), precum și articolele polemice “Generația spontană și darwinismul. Răspuns D-lui Dr. N. Leon” (1904), “Generația spontană și darwinismul. Răspuns la răspunsul D-lui Dr. N. Leon” (1905), “«Transformism ori Paulism» și «Fiziologie sentimentală». Răspuns D-lui D. Voinov” (1907), “«Dovezi» nevalabile. Răspuns la răspunsul D-lui D. Voinov” (1908). Aceste texte alcătuiesc cea mai sistematică critică științifică românească a darwinismului și materialismului evoluționist în genere, făcută cu erudiție, dar și cu simț filosofic, de pe poziții neosentativ creștine.